

УДК: 159.922.79-056.37-053.4:167.998

Юлія Шевченко
магістр спеціальної психології,
науковий співробітник
відділу психолого – педагогічного
супроводу дітей з особливими потребами
julia_shevchenko81@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1861-3433

Julia Shevchenko
Master of Special Psychology,
Researcher department of psychological and pedagogical
accompaniment of children with special needs
julia_shevchenko81@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1861-3433

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
м. Київ, Україна
вул. Берлінського 9, м. Київ,
04060, Україна

Institute of Special Pedagogy and Psychology
named Mykola Yarmachenko of the National Academy
of Pedagogical Sciences of
Ukraine, Kyiv Ukraine
9 Berlinsky st., Kyiv,
04060, Ukraine

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ЗМІСТ І ПРАКТИКИ

SOCIAL COMPETENCE OF JUNIOR SCHOOL STUDENTS: CONTENTS AND PRACTICES

Анотація. Автор розкриває значення практичного аспекту шкільної освіти, зокрема, розвитку соціальної компетентності учнів, виявляє протиріччя і труднощі в реалізації цієї мети. У новітній парадигмі освіти важливе місце посідає формування ключових компетентностей підростаючого покоління. Розвиток соціальної компетентності дітей є важливою соціальною і психолого-педагогічною проблемою, вирішення якої належить до нагальних питань суспільства та освіти в цілому. У статті зазначено що в умовах соціально-економічних змін перед освітою поставлено завдання не просто дати вихованцям певний рівень знань, умінь і навичок щодо основних напрямків розвитку, але й забезпечити здатність і готовність жити в сучасному суспільстві, досягати соціально-значущих цілей, ефективно взаємодіяти і вирішувати життєві

проблеми. Автором зазначено що, численні світові дослідження присвячені вивченню різних аспектів соціальної компетентності та зв'язку її з життєвими цінностями, з поведінкою в ситуації стресу. Особлива увага приділяється старшому дошкільному та молодшому шкільному віку як ключовому етапу формування соціальних компетентностей. Однак, у загальній, а особливо спеціальній психології, досліджень, спрямованих на вивчення питань соціальної компетентності, вкрай недостатньо.

Автор робить акцент на тому, що в психолого-педагогічній теорії і практиці існують різні підходи до розуміння термінів «компетенція» і «компетентність». Компетентність людини включає чітку структуру, яка має елементи, пов'язані зі здатністю особистості вирішувати певні проблеми в різних сферах, але частіше у професійній діяльності. Також, компетентність є результатом навчання, що виражається в знанні особистості про певний набір методів роботи стосовно певної теми впливу.

Як висновки визначено, що соціальна компетентність дитини – це база, на якій буде вибудовуватись соціальна компетентність дорослої людини за умови формування ключових компетенцій. Соціальна компетентність – інтегральна якість особистості дитини, що дозволяє їй, з одного боку, усвідомлювати свою унікальність і бути здатною до самопізнання і самооцінки, а з іншого – виявляти себе частиною колективу, суспільства, вміти вибудовувати відносини і враховувати інтереси інших людей, брати на себе відповідальність і діяти на основі загальнолюдських і національних цінностей.

***Ключові слова:** соціальна компетентність, шкільна освіта, учасники освітнього процесу, освітній стандарт, проблемне навчання.*

Abstract. The author reveals the importance of the practical aspect of school education, in particular, the development of social competence of students, reveals contradictions and difficulties in achieving this goal. In the latest paradigm of education, the formation of key competencies of the younger generation occupies an important place. The development of children's social competence is an important social and psychological-pedagogical problem, the solution of which belongs to the urgent issues of society and education in general. The article notes that in the context of socio-economic changes, education is tasked not only to give students a certain level of knowledge, skills and abilities in the main areas of development, but also to ensure the ability and willingness to live in modern society, achieve socially significant goals, interact effectively and solve life's problems. The author notes that numerous world studies are devoted to the study of various aspects of social competence and its connection with life values, with behavior in stressful situations. Particular attention is paid to senior preschool and primary school age as a key stage in the formation of social competencies. However, in general, and especially special psychology, research aimed at studying issues of social competence is extremely insufficient.

The author emphasizes that in psychological and pedagogical theory and practice there are different approaches to understanding the terms "competence" and "competence". Human competence includes a clear structure that has elements related to the individual's ability to solve certain problems in various areas, but more often in professional activities. Also, competence is the result of learning, which is expressed in the knowledge of the individual about a certain set of methods of work on a particular topic of influence.

As conclusions, it is determined that the social competence of a child is the basis on which the social competence of an adult will be built, provided the formation of key competencies. Social competence is an integral quality of a child's personality that allows him, on the one hand, to realize their uniqueness and be able to self-knowledge and self-change, and on the other – to be part of the team, society, build relationships and take into account other people's interests. responsibility and act on the basis of universal and national values.

Key words: *social competence, school education, participants of educational process, educational standard, problem-based learning.*

Актуальність дослідження Соціальна компетентність в сучасному суспільстві означає здатність людини вибудовувати стратегії взаємодії з іншими людьми в навколишньому світі з його мінливою соціальною реальністю. Вона передбачає в рівній мірі і засвоєння варіантів взаємодії з оточуючими, способів досягнення цілей, і розуміння суті того, що відбувається, передбачення наслідків власних дій. Особливо важливий «ментальний» аспект – осмислення соціального середовища, усвідомлене побудови відносин з оточуючими людьми (Гончарова-Горяньська, М.В. 2004:71).

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Соціальна компетентність, як предмет міждисциплінарного вивчення, розглядалася в філософії Л.Н. Шабатурою, Н.М. Боритко, в психології – Т.В. Антоновою, Н.В. Калініною, М.І. Лук'яною, Г.І. Марасановим, Дж. Равеном, Т.І. Самсоною, в педагогіці Ю.К. Бабанським, І.А. Липським, в соціальній педагогіці В.А. Болотовим, І.А. Зимовою, А.В. Мудриком, О.Е. Лебедевим.

Розкриттю сутності компетентнісного підходу в освіті присвячені дослідження Л.В. Свірскої, Л.В. Трубайчук, Г.А. Федотової, А.В. Хутірського та ін.

Особливу увагу категоріям «компетенція» і «компетентність» приділяється в роботах І.Г. Агапова, В.В. Гузєєва, А.Н. Дахін, Е.Ф. Зеєра, В.Н. Зіміна, Дж. Равена,

Г.К. Селевко, А.В. Хутірського, С.Є. Шишова, Т.І. Шульги та ін. (Косянчук, С.В. 2018:138).

Взаємозв'язок понять «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція» розглядалися в психолого-педагогічних дослідженнях В.А. Болотова, М.В. Крулехт, Г.А. Федотової, І.Д. Фруміна, А.В. Хуторського, Б.Д. Ельконіна та ін.

Метою дослідження є здійснити теоретичний і методологічний аналіз сучасного стану психологічного аспекту проблеми соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розкриття тематики були використані методи пошуку, аналізу, систематизації та узагальнення дослідженого матеріалу.

Результати дослідження. Суспільство, що розвивається, потребує сучасних освічених, етичних, людей, здатних приймати відповідальні рішення, здатних до співпраці, що відрізняються мобільністю, динамічністю, конструктивністю та почуттям відповідальності за долю країни. Вимоги до сучасної дитини в першу чергу пов'язані з необхідністю формування в неї навичок та вмінь пізнавальної, комунікативно-інформаційної та рефлексивної діяльності. Вони дозволяють дитині бути здатною не лише до знань, мати знання та вміння з різних навчальних дисциплін, але й застосовувати ці ефективні знання у повсякденному житті, щоб вона була здатною до соціальної взаємодії. В навчальному середовищі сучасна дитина повинна бути готова стати соціально активним членом суспільства, здатним до різних сфер життя, набути ефективного досвіду спілкування та вміти будувати гнучкі стосунки із соціальними партнерами. Для того, щоб мати можливість адекватно реагувати на зміни в життєвому стані, бути емоційно сприйнятливою і чуйною (Лепіхова, Л.А. 2004:12).

Суспільство завжди задає модель особистості, процес розвитку якої спрямований на управління соціальним світом, його об'єктами та відносинами, історично підібраними формами та методами поведінки з природою та

правилами людських відносин. Тому розвиток дитини загалом функціонує як форма соціального розвитку дитини, формування її як соціальної істоти.

Такий підхід до вивчення розвитку крізь призму соціального руху (соціалізації) забезпечує пошук нових резервів формування особистості дитини та можливостей для оптимізації освітніх впливів з урахуванням періодів особливого сензитивного віку особистості, що розвивається, до соціальних впливів (Овчарук, О.В. 2003:13).

Взаємодія дитини і суспільства характеризується поняттям «соціалізація». Вперше ця ідея була описана в кінці 1940-х – на початку 1950-х років у працях американських психологів та соціологів (Д. Доллард, Дж. Колмон та інші).

Соціалізація розкривається через поняття «адаптація» (Т. Парсонс, Р. Мертон). За допомогою концепції «адаптації» соціалізація розглядається як процес входження особистості в соціальне середовище та її адаптації до культурних, психологічних та соціологічних факторів, як процес подолання негативних наслідків середовища, що заважає самому – розвиток та самопідтвердження (Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс).

Соціалізація – це постійний процес, який триває все життя. Він розділений на етапи, кожен з яких спеціалізується на вирішенні певних проблем, без обробки яких наступний етап не може розпочатись, може бути деформований або призупинений (Овчарук, О.В. 2003:41).

Для нашого дослідження принципово важливим є розмежування понять «компетенція» і «компетентність»: точки зору представлені в дослідженнях І.Г. Агапова, В.А. Болотова, Е.Ф. Зеєра, І.А. Зимової, Д.А. Махотіна, В.В. Серікова, Г.К. Селевко, Ю.Г. Татура, А.В. Хутірського, С.Ш. Чернової, В.Д. Шадрикова, С.Є. Шишова, В.А. Кална та ін.

Феномен соціальної компетентності дітей шкільного віку в різних аспектах досліджувався Т.В. Антоною, Н.В. Калініною, В.В. Новіковим, Т.І. Самсоною, В.В. Квітковим.

Проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів зачіпаються в сучасних дисертаційних дослідженнях Т.В. Антоною,

О.Ф. Борисової, Л.Н. Гиенко, І.Є. Заріпова, Т.В. Ісакової, Н.В. Калініної, О.А. Крузе-Брукс, В.В. Новикова, Т.І. Самсонової та ін.

При цьому ми наголошуємо на важливості проблеми, яка не отримала належного аналізу в наукових дослідженнях. Недостатня розробленість проблеми формування соціальної компетентності молодшого школяра засобами навчальних предметів тягне за собою відсутність науково-методичних та навчально-методичних матеріалів, що в ще більшій мірі підкреслює актуальність і своєчасність авторського дослідження (Тараненко, І.Г. 2000:37).

Психолого – педагогічна наука і практика дотепер не дає аргументованих відповідей на багато питань, які стосуються сутнісних і критеріальних характеристик соціальної компетентності молодших школярів, педагогічних умов її формування засобами навчальних предметів, що дозволяє нам виділити ряд протиріч між:

- необхідністю формування соціальної компетентності молодших школярів в процесі навчання і недостатнім використанням в їх освіті соціально значимого потенціалу навчальних предметів;

- можливостями навчальних предметів у формуванні соціальної компетентності молодших школярів і відсутністю наукового обґрунтування організаційно-педагогічних умов їх реалізації.

Цим і визначається істотна роль шкільної освіти у формуванні соціальної компетентності. Безсумнівно, саме життя вчить дитину формальним і неформальним правилам взаємодії, створює проблемні ситуації, які вона сама так чи інакше дозволяє. Але коли такий спонтанний розвиток соціальної компетентності супроводжується її навчанням, наприклад, на уроках суспільствознавства, дитина набуває воістину безцінний ресурс життєвої орієнтації. Здатність дитини до осмислення, розуміння соціальної реальності може стати результатом вивчення комплексу соціально-гуманітарних дисциплін, але тільки при наявності відповідних цілей, поставлених перед шкільною освітою (Тараненко, І.Г. 2000:40).

Слід мати на увазі: процес дорослішання для школярів означає насамперед особистісний розвиток, роботу над собою, а не освоєння готових зразків поведінки, пропонованих дорослими. Багато що повинно бути ними переосмислено, перевірено на досвіді як власному, так і інших людей. Тим часом, в шкільному навчанні існує стійка традиція розглядати його результати через ланцюжок «знання-уміння-навички». Цей ланцюжок зручний з інструментальної точки зору, з точки зору аналізу педагогом окремих аспектів своєї діяльності, але не може бути орієнтиром у розвитку сучасної освіти (Прибульська, В.І. 2014:4).

Здатність учня об'єднувати найрізноманітніші знання, вміння і навички для отримання результату в навчанні не є сумою, простим додаванням складових. Ключовим словом в даному випадку є саме здатність (або ще краще – досвід) отримання результату в навчальній діяльності. А знання, вміння і навички – це засоби, які при цьому використовує учень. Таке трактування результату освіти найближче до поняття «компетентність», але, на жаль, воно поки ще не є домінуючим.

Поняття «компетентність» як основу подальшого розвитку шкільної освіти, фактично має дві основних мети – освітня і соціальна, які перетинаються між собою. При вивченні природознавства, праці та мови, учні неминуче виходять на проблеми науки і світу. Тож, коли вони вивчають соціально-гуманітарні дисципліни, то не можуть обійтися без аналізу суспільних відносин, причому існуючих «тут і зараз» в житті учнів. Такий підхід до шкільної освіти неможливий без активної взаємодії учасників освітнього процесу – вчителів, учнів та їх батьків. Допомога батьків у ситуації, коли аналіз суспільних відносин починається для учнів з розгляду особливостей їх власного життя, вкрай необхідний. Суттєвим моментом для розвитку соціальної компетентності є потреба в посиленні практичного аспекту освіти, заявленої в концепції шкільного стандарту (Прибульська, В.І. 2014:9).

Її можна розглядати як соціальне замовлення. Інакше кажучи, не тільки розробники концепції стандарту, але і безпосередні учасники освітнього процесу – учні, їх батьки, вчителі повинні бути зацікавлені в посиленні практичного аспекту освіти.

Розуміння соціальної компетентності вчителями представлено наступними варіантами відповідей. Розвиток здатності учня орієнтуватися в навколишній дійсності: «розуміння того соціального середовища, в якому дитина розвивається»; «Вміння розібратися в життєвій ситуації, знайти способи вирішення будь-якої життєвої проблеми» (Андрєєва, О. 2014:14).

Накопичення власного досвіду, здатність сприйняття нового: сприйняття чогось нового і збагачення власного досвіду з метою розвитку особистості; щоб дитина сформувалась як особистість і щоб вона нікого не боялась. Самостійне мислення – найперша необхідна умова для успішного формування дитини як особистості в соціумі.

Формування здатності обирати, сьогодні потрібно навчити обирати, так як виборів стає сила-силенна: в товарах, послугах, професіях, але як зробити їх усвідомлено? Завдання педагогів школи, щоб дитина, спілкуючись в соціумі, серед несприятливих умов зокрема, змогла зробити вибір в кращу сторону, щоб ця особистість не загубилася в суспільстві, щоб вона могла самореалізуватися.

Соціальна компетентність молодшого школяра – це інтеграційна характеристика особистості дитини, яка відображає систему знань, умінь і навичок, набутих ним в процесі засвоєння навчальних предметів і необхідних їй для моделювання своєї поведінки, уміння адекватно сприймати навколишню дійсність, будувати систему відносин і спілкування з оточуючими людьми з урахуванням соціальної ситуації. Соціальна компетентність дитини – це база, на якій буде вибудовуватись соціальна компетентність дорослої людини за умови формування ключових компетенцій (Андрєєва, О. 2014:16).

Соціальна компетентність – інтегральна якість особистості дитини, що дозволяє їй, з одного боку, усвідомлювати свою унікальність і бути здатною до самопізнання і самозміни, а з іншого – виявляти себе частиною колективу, суспільства, вміти вибудовувати відносини і враховувати інтереси інших людей, брати на себе відповідальність і діяти на основі загальнолюдських і національних цінностей.

Структура соціальної компетентності молодшого школяра є утворення, що включає три компоненти (когнітивний, мотиваційний, поведінковий), що характеризується критеріями сформованості (поінформованість про об'єкти соціальної дійсності; наявність інтересу до соціально значущої діяльності; готовність до соціально значущої діяльності), рівнями прояву (високий, середній, низький) та відповідними показниками. Аналіз зарубіжних і вітчизняних досліджень дав можливість зробити узагальнення щодо структури соціальної компетентності молодших школярів та ознак її прояву. Погоджуємося з думкою дослідників, що її доцільно репрезентувати у вигляді мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів. На основі наукових та методичних розробок Н. Басюк, Т. Гужанової, О. Кононко, І. Ніколаєску узагальнено ознаки їх сформованості в сучасних молодших школярів (Ніколаєску. І.О. 2014:76).

Мотиваційний компонент – дитина: має позитивне ставлення до оточуючих людей, осіб із особливими потребами, представників інших народів; має сформоване бажання, інтерес і позитивні установки до взаємодії та дружби з однолітками; має сформовані мотиви освітньої діяльності та спілкування; позитивно ставиться до залучення його до колективних формах діяльності (ігрової, освітньої, трудової, спортивної тощо); усвідомлює важливість формування таких рис характеру, як активність, дружелюбність, відкритість, співчутливість, толерантність, самостійність та ін.

Когнітивний компонент – дитина володіє знаннями: про загальні норми моралі та правила поведінки в родині, колективі, суспільстві та способи їх дотримання; про свої права й обов'язки, сутність соціальних ролей; про способи взаємодії (вербальні і невербальні; безпосередні, дистанційні, віртуальні) та їх ефективність; про управління своїми емоціями та діями; про способи уникнення конфліктних ситуацій (Пошетун, О.І. 2004:16).

Діяльнісний компонент – у дитини сформовані вміння та навички, що забезпечують її здатність: приймати загальні норми моралі і правила поведінки в родині, колективі, суспільстві, дотримуватися їх; установлювати й підтримувати відносини з різними соціальними групами і окремими людьми, особливо

однолітками; бути активним у дружбі, спілкуванні та навчанні, співчутливим, толерантним у взаємодії з оточуючими людьми, особами з особливими потребами, представниками інших народів; проявляти зворотній зв'язок у спілкуванні засобами мовленнєвої та невербальної взаємодії; рахуватися з бажаннями та інтересами інших людей, установлювати власну позицію; самостійно приймати деякі рішення, брати на себе відповідальність за їх прийняття; уникати конфліктних ситуацій та за потреби їх розв'язувати; гідно вигравати і програвати; адекватно проявляти розчарування, управляти проявами гніву; брати участь у колективних формах діяльності (ігровій, освітній, трудовій, спортивній тощо).

Рефлексивний компонент (емоційно – ціннісний) – дитина здатна: усвідомлювати важливість взаємодії з оточуючими людьми, дружніх стосунків із однолітками; аналізувати свої дії (вчинки) й інших людей та прогнозувати їх результати відповідно до цілей і соціальних норм; аналізувати свій емоційний стан та інших людей, контролювати емоції відповідно до здійсненого аналізу; коригувати свої дії відповідно до поставленої мети й інтересів учасників взаємодії; збагачувати інтеріоризований соціальний досвід на основі самовдосконалення (Пометун, О.І. 2004:25).

Представлена комбінація цінностей, знань, умінь та здатностей, що забезпечують активність дитини в суб'єкт-суб'єктному процесі взаємодії з соціокультурною дійсністю, є змінною та залежить від вікових, індивідуальних особливостей учнів і середовища соціалізації, тому може доповнюватись або видозмінюватись.

Якість сформованості даних ознак компонентів, на нашу думку, може свідчити про певний рівень соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку. У науковій літературі представлено визначення та характеристики сформованості соціальної компетентності молодших школярів відповідно до визначених автором показників і критеріїв. Модель, розроблена вченими Р. Бромом, Р. Херрштейном та ін., які, спираючись на компенсаторний підхід, обґрунтували притаманну кожній особистості схильність до компетентності. За результатами проведених досліджень вони роблять

висновок про те, що створення сприятливих умов життя, навчання, діяльності та спілкування сприятимуть зростанню соціальної компетентності, спокійного ставлення до невдач в отриманні соціального досвіду і власній життєздатності.

Аналіз поняття та структури соціальної компетентності і вікових особливостей молодшого шкільного віку дозволяє виділити новоутворення, які сприятимуть розвитку соціальної компетентності (Сапожников, С.В. 2018:12).

А саме:

- розвивається мотивація соціально значимої діяльності, яку потрібно орієнтувати на мотивації успіху;

- в процесі інтенсивного розвитку та якісного перетворення пізнавальної сфери дитина опановує довільній регуляцією своєї поведінки (керівництво в поведінці свідомими, соціально-нормативними цілями і правилами, здатність до саморегуляції);

- у дитини розвивається здатність до адекватної самооцінки, що є важливою складовою соціальної компетентності;

- протягом молодшого шкільного віку складається новий тип відносин з оточуючими людьми, діти засвоюють соціальні норми, зближуються з групою однолітків і розвивають навички конструктивної взаємодії з оточуючими.

Формування соціальної компетентності передбачає становлення таких її функцій:

1) гностична, що виражається в активізації пізнавальної, інтелектуальної діяльності особистості, засвоєнні накопичених людством знань, фактів, інформації освітнього характеру, підвищення особистісної обізнаності, націлених на перспективний розвиток;

2) емоційно-вольова, що виражається в здатності до вольового напруження, мобілізації своїх зусиль, особливо в ситуаціях конфліктного типу, в подоланні труднощів, наполегливості, витримки, витривалості;

3) контрольно-оцінна (рефлексивна) – усвідомлення своїх знань, поведінки, моральності та інтересів, ідеалів і мотивів, цілісна оцінка самого себе.

Ця сукупність функцій проявляється в умінні вирішувати проблемні завдання, проектувати власну діяльність з урахуванням накопичених знань, що відрізняється високою якістю і результативністю (Курінна С.М. 2004:13).

Соціально-педагогічний потенціал навчальних предметів у формуванні соціальної компетентності молодших школярів – це внутрішній резерв, можливості навчальних предметів, що вивчаються дітьми, які співвідносяться з когнітивним (поінформованість про об'єкти соціальної дійсності.), мотиваційним (наявність інтересу до соціально значущої діяльності) і поведінковим (готовність до соціально значущої діяльності).

Зміст навчальних предметів, закладений в підручниках, дозволяє, використовуючи змістовні зв'язку (внутрішньо-предметні, міжпредметні і транс-предметні), широко і ефективно застосовувати інноваційні форми роботи, спрямовані на формування соціальної компетентності молодших школярів (Курінна С.М. 2004:15).

Організаційно-педагогічними умовами, що сприяють ефективному формуванню соціальної компетентності молодших школярів засобами навчальних предметів, є:

- створення доцільного виховного простору, спрямованого на формування соціальної компетенції молодших школярів (Курінна С.М. 2004:16);

- здійснення інтеграції змісту навчальних предметів (внутрішньо-предметні, міжпредметні і транс-предметні зв'язку);

- розробка і реалізація технології формування соціальної компетентності молодших школярів, що включає в якості компонентів етапи (понятійно-діалогічний, репродуктивно-компетентнісний, творчо-проективний), види змістовних зв'язків (внутрішньо-предметні, міжпредметні, транс-предметні),

- використання інноваційних форм роботи з дітьми в умовах поліпредметного навчання в масовій загальноосвітній школі (сократичні діалоги і полілоги, інтегровані курси соціальної спрямованості, навчальна кооперація, соціальні проекти, соціально орієнтовані надпредметні програми).

Механізм формування соціальних компетенцій учнів представлений як послідовна реалізація сукупності особистісно орієнтованих ситуацій (ситуації усвідомлення значущості особистих ресурсів як поля успішної життєдіяльності; ситуації включення в процес освоєння соціального досвіду, зіткнення з подіями, де з'являється бажання проявити себе; ситуації аналізу власної життєвої позиції), що ставлять учнів перед необхідністю прояву особистісних ресурсів. Таким чином, адаптивність учня буде мати прояв не тільки в зміні способів дій в певних ситуаціях, але і в зміні самого об'єктивного ставлення до ситуації (Бабич, С. 2014:17).

Ця зміна відбувається за наступним алгоритмом:

- 1) репрезентація ситуації як значущої події;
- 2) критичне осмислення життєвої події, коли учень потрапляє в новий клас ситуацій, для яких не вистачає знань або готової програми поведінки;
- 3) тимчасова інструментальна недостатність, низький рівень соціальних компетенцій, невідповідність соціальним вимогам призводить до особистісної рефлексії;
- 4) переосмислення дійсності;
- 5) зміна ставлення до неї;
- 6) зміна мотивів діяльності;
- 7) освоєння нових способів діяльності.

Робота з учнями включає не тільки забезпечення засвоєння ними знань, умінь для можливості ефективного виконання соціальної діяльності, розвиток навичок соціальної взаємодії, але і розвитку особистісних ресурсів, які є необхідними компонентами успішної соціалізації особистості. Комплексний супровід розвитку соціальної компетентності дітей – це професійні контакти педагогічних працівників та інших фахівців, спрямовані на особистісну сферу учнів з педагогічним перетворенням ситуації розвитку, що забезпечує підвищення особистісних ресурсів, необхідних для соціальної діяльності; формування відносин, які проявляються в особистісних якостях, ціннісно-світоглядних установках, спрямованості особистості; надання можливості отримання досвіду соціальної

взаємодії, що дозволяє людині бути суб'єктом соціальних дій, адекватно виконуючи норми і правила життєдіяльності в суспільстві (Бабич, С. 2014:19).

Комплексний супровід побудовано на створенні особистісно орієнтованих ситуаціях, пов'язаних з проектуванням такого способу життєдіяльності дітей, який адекватний природі особистісного розвитку індивіда і ґрунтується на технологіях активного соціального навчання (дискусії, тренінги, круглі столи, годинник питань і відповідей, акції); соціального проектування з метою формування зростаючої людини як суб'єкта соціальної дії (Бабич, С. 2014:22).

Інтерактивна взаємодія забезпечує формування нового досвіду і його теоретичного осмислення через практичне застосування. Дозволяє здійснити перенесення способів організації діяльності, отримати новий досвід соціальної взаємодії. Цінністю сучасної особистісно орієнтованої освіти є соціально компетентна особистість, різнобічно розвинена і успішно соціалізована в світі, що змінюється. Низький рівень розвитку соціальних компетентностей учнів в ситуації взаємодії може підвищити ризик виникнення девіантної поведінки в подальшому (Косянчук, С.В. 2018:140).

Особистісно орієнтовані педагогічні ситуації забезпечують включення учня в рішення різних проблем соціальних відносин у реальних і імітованих ситуаціях, варіативного проектування своєї поведінки в стандартних і нестандартних життєвих ситуаціях. В якості концептуальної основи комплексного супроводу виступають принципи безперервності, інтегративності, діалогічного взаємодії, системності (Косянчук, С.В. 2018:141).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, ми розглянули сутність основних концепцій дослідження, якими є «соціалізація», «соціальний розвиток», «компетентність», «компетенція», «соціальна компетентність», «розвиваюче середовище», які взаємопов'язані між собою та становлять логічний причинно-наслідковий ряд. Аналіз наукових джерел дозволив розкрити поняття соціальна компетентність особистості. Це інтегроване особистісне утворення, що являє собою цілісний розвиток психічних процесів особистості, за рахунок яких відбувається засвоєння системи знань про

суспільство, систему відносин, які виявляються через особистісні якості людини її мотивацію ціннісні орієнтації, це і здібності, соціальні знання, вміння, цінності, що забезпечують інтеграцію людини в суспільство.

Молодший шкільний вік є важливим періодом у процесі формування соціальної компетентності. За цей час дитина починає активно поглинати всі етичні настанови і правила суспільства, набувати нових знань, необхідних у повсякденному житті, набуває нових навичок і здібностей, формує власне бачення навколишнього світу. Вона починає розуміти важливість своїх знань і намагається придбати нові. Основною характеристикою соціально компетентної дитини молодшого шкільного віку є здатність застосовувати свої навички, знання та навички у повсякденному житті. Дитина молодшого шкільного віку має розуміти сімейні відносини, ставлення членів сім'ї один до одного. Знати свою родину, знати, що ставлення членів родини один від одного. Вона має розділяти участь в шанування пам'яті предків, стосунки з родиною, близьких.

Виявляти інтерес до сімейних реліквій, брати участь у збереженні сімейних традицій, має сформовані уявлення про добро, гуманність, щирість, як важливі якості людських відносин, справедливість, здатність точно оцінювати поведінку людини, про чесність як вимогу відповідати власною поведінкою тим критеріям, які використовуються для оцінки дій інших; самооцінка, заснована на почутті індивідуальності людини, право на самовираження, емоції та самостійну поведінку, що не створює проблем для інших людей. Має розуміти стан і почуття іншої людини за рахунок аналізу її зовнішнього вигляду, інтонації, дії, виявляти повагу до своїх почуттів, усвідомлювати своє право бути такою, якою вона є, чемно ставиться до інших людей незалежно від віку та їх статі.

Література

1. Андреева, О. (2014). Адаптація учнів першого класу: психологічний супровід. *Психолог*. Київ, 18, с. 14-16.
2. Бабич, С. (2014). Адаптація першокласників: психокорекційний комплекс. *Психолог*. Київ, 18, с. 17-22.
3. Гончарова-Горяньська, М.В. (2004). Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. Київ, 7-8, с. 71-74.
4. Курінна, С.М. (2004). Особливості соціалізації дітей 6-7 років в різних умовах життєдіяльності. *Вихователь-методист*. Київ, 4, с. 13-16

5. Лепіхова, Л.А. (2004). Соціально-психологічна компетентність у психологічній взаємодії. *Вища освіта України*. Київ, 3, с. 12.
6. Косянчук, С.В. (2018). Соціалізація та самовизначення особистості: апгрейдери процесу реалізації педагогічних технологій в умовах профільного навчання. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень*. Київ, с. 138–141.
7. Ніколаєску, І.О. (2014). Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. *наук.-метод. посіб.* Черкаси, с. 76.
8. Овчарук, О.В. (2003). Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики*. Київ, с. 13–41.
9. Прибульська, В.І. (2014). Формування передумов успішної адаптації дітей дошкільного віку до навчання у школі. *Дитячий садок. Шкільний світ*. Київ, 9, с. 4–9.
10. Пометун, О.І. (2004). Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Київ, с. 16–25.
11. Сапожников, С.В. (2018). Професіоналізм майбутнього вчителя початкових класів у вимірі сьогодення. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Київ, 2 (16), с. 12
12. Тараненко, І.Г. (2000). Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід європейських проблем. *Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство*. Київ, с. 37–40.

References

1. Andrieieva, O. (2014). Adaptatsiia uchniv pershoho klasu: psykholohichniy suprovid. *Psykholoh*. Kyiv, 18, s. 14-16. [in Ukrainian].
2. Babych, S. (2014). Adaptatsiia pershoklasnykiv: psykholohichniy kompleks. *Psykholoh*. Kyiv, 18, s. 17-22. [in Ukrainian].
3. Honcharova-Horianska, M.V. (2004). Sotsialna kompetentnist: poniattia, zmist, shliakhy formuvannia v doslidzhenniakh zarubizhnykh avtoriv. Kyiv, 7–8, s. 71–74. [in Ukrainian].
4. Kurinna, S.M. (2004). Osoblyvosti sotsializatsii ditei 6-7 rokiv v riznykh umovakh zhyttiedialnosti. *Vykhovatel-metodyst*. Kyiv, 4, s. 13-16. [in Ukrainian].
5. Liepikhova, L.A. (2004). Sotsialno-psykholohichna kompetentnist u psykholohichnii vzaemodii. *Vyshcha osvita Ukrainy*. Kyiv, 3, s. 12. [in Ukrainian].
6. Kosianchuk, S.V. (2018). Sotsializatsiia ta samovyznachennia osobystosti: apgreidery protsesu realizatsii pedahohichnykh tekhnolohii v umovakh profilnoho navchannia. *Psykholohiia svidomosti: teoriia i praktyka naukovykh doslidzhen*. Kyiv, s. 138–141. [in Ukrainian].
7. Nikolaiesku, I.O. (2014). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv vidpovidno do vymoh novykh derzhavnykh osvitnikh standartiv. *nauk.-metod. posib.* Cherkasy, s. 76. [in Ukrainian].
8. Ovcharuk, O.V. (2003). Kompetentnosti yak kliuch do onovlennia zmistu osvity. *Stratehiia reformuvannia osvity v Ukraini: Rekomendatsii z osvitnoi polityky*. Kyiv, s. 13–41. [in Ukrainian].
9. Prybul'ska, V.I. (2014). Formuvannia peredumov uspishnoi adaptatsii ditei doshkilnoho viku do navchannia u shkoli. *Dytiachy sadok. Shkilnyi svit*. Kyiv, 9, s. 4-9. [in Ukrainian].
10. Pometun, O.I. (2004). Teoriia i praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnogo pidkhdou v dosvidi zarubizhnykh krain. Kyiv, s. 16–25. [in Ukrainian].
11. Sapozhnykov, S.V. (2018). Profesionalizm maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv u vymiri sohodennia. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Serii «Pedahohika i psykholohiia»*. Kyiv, 2 (16), s. 12. [in Ukrainian].
12. Taranenko, I.H. (2000). Rozvytok zhyttievoi kompetentnosti ta sotsialnoi intehtratsii: dosvid yevropeiskykh problem. *Kroky do kompetentnosti ta intehtratsii u suspilstvo*. Kyiv, s. 37–40. [in Ukrainian].